

ARAD AND ARAD INTELLECTUALS IN 1918**ARAD ET LES INTELLECTUELS D'ARAD EN 1918****ARADUL ȘI INTELLECTUALII ARĂDENI ÎN ANUL 1918****Eugen GAGEA**

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Abstract

The affirmation of Arad from the beginning of the twentieth century through important personalities of the political and cultural life made it possible for Arad to become the capital of the Great Union in 1918, the place where important personalities such as Vasile Goldiș, Ioan Suci, Ștefan Cicio-Pop, but also Bishop Ioan I. Papp. They are the intellectuals who have watched carefully the events in the great capitals of the world, finding themselves concerned about the situation of the Romanians. In this context, in the autumn of 1918 Arad and the Arad intellectuals played an important role, being the ones who prepared the Great Union, which was conceived in Arad and materialized in Alba Iulia and Bucharest.

Résumé

L'affirmation d'Arad depuis le début du XXe siècle à travers d'importantes personnalités de la vie politique et culturelle a permis à Arad de devenir la capitale de la Grande Union en 1918, le lieu où d'importantes personnalités telles que Vasile Goldiș, Ioan Suci, Ștefan Cicio-Pop, mais aussi l'évêque Ioan I. Papp. Ce sont des intellectuels qui ont regardé attentivement les événements des grandes capitales du monde, se trouvant préoccupés par la situation des Roumains. Dans ce contexte, à l'automne 1918, Arad et les intellectuels d'Arad ont joué un rôle important, étant ceux qui ont préparé la Grande Union, qui a été conçue à Arad et matérialisée à Alba Iulia et à Bucarest.

Rezumat

Afirmarea Aradului încă de la începutul secolului al XX-lea prin importante personalitățile ale vieții politice și culturale a făcut ca pe fondul evenimentelor din 1918 Aradul să se transforme în capitala Marii Uniri, locul unde au activat importante personalități, ca Vasile Goldiș, Ioan Suci, Ștefan Cicio-Pop, dar și episcopul Ioan I. Papp. Sunt intelectuali care au urmărit cu atenție evenimentele din marile capitale ale lumii, fiind preocupați de situația românilor. În acest context, în toamna anului 1918 Aradul și intelectualii arădeni au avut un rol important, fiind cei care au pregătit Marea Unire, care a fost gândită la Arad și concretizată la Alba Iulia și București.

Key words: *intellectuals, union, people of Arad, negotiations, bishopric.*

Mots-clés: *intellectuels, union, gens d'Arad, négociations, épiscopat.*

Cuvinte cheie: *intelectuali, unire, arădeni, tratative, episcopie.*

Afirmarea Aradului drept cel mai important centru politic al românilor transilvăneni la începutul secolului al XX-lea a făcut ca orașul de pe Mureș să devină „focarul daco-românismului, centrul politic al națiunii române din Ungaria și Transilvania” (BOIA, 2011, 166). În 1918 exista o

intelectualitate a Aradului formată din preoți, profesori și avocați. Sunt cei care s-au implicat în evenimentele din toamna anului 1918. Intelectualii arădeni activau în jurul Institutului Pedagogic-Teologic și a Episcopiei, fiind preocupați de situația socio-politică a românilor și urmăreau cu atenție evenimentele petrecute în marile capitale ale lumii.

Schimbările produse ca urmare a declarației președintelui american Wilson au avut un mare impact în monarhia austro-ungară, contribuind la dezmembrarea ei. În acest context Aradul și liderii arădeni au început o serie de demersuri, lucru dovedit și de corespondența dintre Vasile Goldiș și Ioan Suci. Secretarul consistorial îi prezenta situația, arătând că „Cicio îmi spune că ți-a scris și el în chestiunea scriptului hotărât la Budapesta, dar nici lui ca și mie nu i-ai răspuns nimic” (DEMȘEA, 1999, 131). Mai arată că ar fi bine să poată conversa „ici la Arad” pentru ca să se ajungă la o concluzie și a se acționa în același sens.

Aradul a avut un rol important, fiind și sediul Episcopiei Ortodoxe în jurul căreia activau importante personalități ale epocii. Știrbirea autorității Bisericii în primăvara anului 1918, odată cu aprobarea de către mitropolitul Vasile Mangra a comisarilor guvernului care trebuiau să asiste la ședințele adunărilor eparhiale, a dus la solidarizarea intelectualității românești din zona Aradului. Ca urmare a numirii comisarului guvernamental a fost redactat un memoriu de către episcopul Papp, trimis ministerului de la Budapesta, prin care episcopul arată că fostul ministru al cultelor și instrucțiunii, Apponyi, a luat aceste măsuri prin care „știrbește direct și fără nici un temei legal autonomia bisericii, drept garantat prin legile patriei, este o jignire pe cât de directă pe atât de dureroasă a sentimentului nostru patriotic, este o judecată și o osândă prin vot de neîncredere” (PROTOCOL, 1920, 16). În memoriul trimis, episcopul mai precizează că biserica nu se amestecă în politică și este loială tronului pentru că arhieriei depun jurământ în fața regelui având obligația de a fi credincioși „înalțului tron, casei domnitoare și patriei” (PROTOCOL 1920, 20).

Înfrângerile suferite de Puterile Centrale pe front i-au determinat pe liderii români să convoace o ședință a Comitetului Executiv al Partidului Național Român în 24 septembrie, ocazie cu care s-a decis reluarea activismului politic și stabilirea unor legături cu social-democrații în privința realizării „unui nou program de luptă vizând eliberarea și unitatea națională” (ROZ, 1993, 111). În acest context un rol important a revenit lui Vasile Goldiș, care în septembrie 1918 s-a retras la Lipova pentru a formula principiile de bază. Ideile lui au fost sintetizate mai târziu în articolul „Reforma constituantă în Austria”, publicat în periodicul maghiar *Aradi Hirlap*. Din cele publicate putem observa că Vasile Goldiș era la curent cu „problema autodeterminării popoarelor” (ROZ, 1993, 111), susținând nevoia de autonomie și în cazul românilor din monarhie.

Evenimentele din toamna anului 1918 au mobilizat clerul superior, care s-a implicat în pregătirea Marii Unirii. Moartea mitropolitului Vasile Mangra a dus la numirea episcopului Ioan I. Papp ca locțiitor al mitropolitului și implicarea sa în toate activitățile premergătoare unirii. În aceste condiții, Aradul se afirmă nu numai drept cel mai important centru al vieții politice, ci și ca centrul Bisericii Ortodoxe din monarhie. Este momentul când, odată cu dezmembrarea monarhiei, biserica ia o serie de măsuri prin care sprijină activitatea politicianilor români. După redactarea declarației de la Oradea, care a fost citită în Parlamentul maghiar, Biserica ia o serie de măsuri prin care se alătură liderilor P.N.R. În scrisoarea din 1 noiembrie 1918 trimisă de episcopul Papp episcopului Cristea, episcopul arădean vorbește de necesitatea unei întruniri a capilor Bisericii Ortodoxe și arată că „împrejurările din viața politică de stat, cum o citim din gazete, au dus cu sine că Majestatea Sa Regală a renunțat sau cel puțin va renunța în curând la tronul ungar” (VESA, 2006, 175).

În același timp la Arad, s-a stabilit sediul Consiliului Național Român Central, considerat „supremul și unicul for politic al națiunii române din Ungaria și Transilvania” (VESA, 2006, 175). A fost expresia modului în care politicienii români au înțeles și pus în practică principiul autodeterminării, un rol important revenindu-i lui Vasile Goldiș, considerat doctrinarul partidului. Înalțul for era format din șase reprezentanți ai Partidului Național Român și șase lideri socialiști. Din totalul membrilor Consiliului un sfert îl reprezentau arădenii, prin personalități ca Vasile Goldiș, Ștefan Cici-Pop și Ioan Flueraș. Consiliul era condus de avocatul arădean Ștefan Cicio-Pop, în casa căruia s-au luat o serie de decizii care au contribuit la realizarea Marii Uniri. Potrivit celor

mărturisite de Laurențiu Oanea, martor al evenimentelor, încă din momentul constituirii au fost fixate în linii mari câteva atribuții ale membrilor. Ioan Flueraș a avut un rol important la Budapesta, unde a participat la negocierile dintre liderii socialiști și cei al Partidului Național Român, iar în perioada care a urmat a fost veriga de legătură dintre cele două grupări politice. Apoi avocatul Ștefan Cicio-Pop, în calitate de președinte, a fost împuternicit a se ocupa de organizarea consiliilor și a gărzilor, în timp ce Vasile Goldiș „conducea secretariatul general” (POPEANGĂ, 1978, 247).

În 4 noiembrie 1918 a început formarea gărzilor naționale, eveniment care a dus la preluarea administrației de Consiliul Național Român Central, lucru recunoscut și de Lajos Varjassy, comisarul guvernamental al Aradului, care „rămăsese neputincios în fața deteriorării rapide a administrației locale”, (POPEANGĂ, 1978, 251). În 6 noiembrie C.N.R.C. a publicat un manifest adresat națiunii române, prin care „îi cheamă pe români să se înroleze în gărzile naționale și să poarte simbolul unității naționale, tricolorul românesc” (POPEANGĂ, 1978, 248). În document se mai arată că C.N.R.C. era „recunoscut nu numai de puterile mari ale lumii, ci și de guvernul unguresc revoluționar”(GAGEA, 2008, 169). În comunicatul oficial al C.N.R.C., emis în urma ședinței din 9 noiembrie 1918, se vorbește de începutul organizării națiunii române din Transilvania, un rol important revenind gărzilor naționale.

La începutul lunii noiembrie, în urma evenimentelor de la Budapesta și de la Arad, a fost numit Varjassy Lajos în funcția de comite suprem, cu scopul de a restabili ordinea în comitat, dar era prea târziu, românii s-au mobilizat. Varjassy Lajos a venit cu un program nou, prin care se propunea ca să se elimine vechea administrație, iar apoi „administrația județului trebuie să ajungă în mâinile românilor”(ROZ, 1993, 182). Propunerile comitelui au fost dezbătute de politicienii arădeni, dar nu au fost acceptate, pentru că se dorea libertate deplină și ruperea de Ungaria.

O altă măsură importantă pusă în practică la Arad a fost reparația ziarului *Românul*, la 8 noiembrie 1918, considerat ziarul oficial al Consiliului Național Român, care era sub conducerea lui Vasile Goldiș, cu scopul de a răspândi în rândul românilor măsurile luate de consiliu. În comunicatul oficial al C.N.R.C. din 9 noiembrie 1918, se arată că scopul reparației ziarului era de a „aduce zilnic toate știrile pe care comitetul și consiliul național le consideră folositoare cauzei”(ROZ, 1993, 171). Se mai precizează că în presa din Transilvania circulau multe informații false și se cerea românilor să se aboneze la ziarul arădean, care a renăscut și are rostul de a vesti „neamului nostru învierea la viață liberă națională”. Ca urmare a reparației ziarului au ajuns la redacție scrisori din cele mai îndepărtate colțuri locuite de români, iar asupra lor, Vasile Goldiș mai ales, zăbovea ceasuri întregi citindu-le și recitindu-le. Apăreau în paginile acestui ziar și probleme ce preocupau situația altor naționalități asuprite de Monarhie, față de care ziarul nutrea o deosebită simpatie.

În noiembrie 1918 C.N.R.C. a început tratativele cu reprezentanții guvernului și consiliului național maghiar. Reprezintă un moment de solidaritate națională, pentru că activitatea politicienilor a fost susținută și de Biserică. Episcopul I. I. Papp a cerut clerului să sprijine activitatea C.N.R.C. În timpul negocierilor de la Arad, un rol important l-a avut Vasile Goldiș, care era unul dintre liderii C.N.R.C., dar și secretar al Episcopiei, fapt ce a dus la implicarea Episcopiei arădene în realizarea Unirii.

În 13 noiembrie 1918 au început tratativele de la Arad, delegația maghiară fiind condusă de sociologul Oscar Jaszi, care era ministrul naționalităților. Încă de la începutul negocierilor Vasile Goldiș a protestat că din delegația maghiară făceau parte și „persoane care nu erau în guvernul maghiar” (GAGEA, 2013, 32). Ministrul Oscar Jaszi a deschis ședința și a declarat că este pentru „prima dată când democrația maghiară ia contact cu democrația română”. Mai declară că este reprezentantul poporului maghiar și dorește să trăiască în bună înțelegere cu „toate popoarele țării respectând principiul egalității și dreptății”. Din partea românilor a luat cuvântul Ștefan Cicio-Pop, care scoate în evidență crimele făcute de unguri în rândul populației civile românești din Transilvania, amintind că numai în comitatul Cluj au fost împușcați vreo 40 de oameni. A urmat apoi discursul lui Oscar Jaszi care declară că guvernul maghiar a studiat pretențiile românilor, „acceptând în fond pretențiunile legitime formulate de români”, arată că cerințele politicienilor

români pornesc de la principiul autodeterminării, care potrivit politicianului maghiar era respectat și la Budapesta. Oscar Jaszi declară că guvernul maghiar este dispus ca pornind de la dreptul de liberă dispoziție să asigure revendicările românilor „în cea mai deplină măsură și cu cea mai deplină rezoluție pentru fiecare popor locuitor pe acest teritoriu, adică și pentru maghiari, germani și secui” (GAGEA, 2013, 32). Ministrul maghiar nu acceptă ideea delimitării pe criterii etnice, sub pretext că nu corespunde „principiilor wilsoniene”. Propune ca totuși funcționarii să rămână în funcții, dar se acceptă folosirea a două sau mai multe limbi. În încheiere ministrul cere tuturor popoarelor din Ungaria să recunoască vechile granițe. În numele delegației române a luat cuvântul Vasile Goldiș, care arată că propunerile făcute de reprezentanții guvernului maghiar au ridicat o serie de probleme și trebuie discutate în cadrul Consiliului Național Român. Politicienii români au respins propunerile guvernului maghiar, care erau considerate inacceptabile, și au cerut organizarea unei Adunări Naționale, unde reprezentanții românilor să se pronunțe asupra viitorului Transilvaniei.

După eșuarea tratatelor de la Arad ministrul Oscar Jaszi declară că urmările vor duce la „descompunerea imperiului maghiar”. Prin tratatele de la Arad s-a decis viitorul unor state din Europa Centrală și s-a făcut un pas important pe calea destrămării monarhiei și afirmării statelor naționale. Poziția românilor a fost importantă, pentru că a fost exprimată înaintea poziției adoptate de sârbi și slovaci, astfel cele hotărâte la Arad au avut impact și asupra celorlalte popoare din monarhie.

După eșuarea tratatelor C.N.R.C. a publicat proclamația *Către popoarele lumii*, prin care politicienii români anunță ruperea Transilvaniei din cadrul Ungariei. În document se arată că „națiunea română din Ungaria și Transilvania ținută de veacuri în robie trupestă și sufletească de către clasa stăpânitoare a poporului maghiar, eliberată acum de sclavie prin strălucita învingere a armelor, a declarat voința sa de a se constitui în stat liber independent spre a-și putea valida nelimitat forțele sale în serviciul culturii și al libertății omenești”.

Decizia convocării Adunării Naționale de la Alba Iulia s-a luat la Arad, după ce au avut loc și unele discuții cu reprezentanții guvernului de la Iași. La Arad a fost elaborată convocarea Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia. În document se arată că a sosit vremea în care românii pot trăi „alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți”. Ca urmare a susținerii acordate de Biserică, în document se amintește că vor lua parte „episcopii români din Ungaria și Transilvania, toți protopopii în funcție ai celor două confesiuni românești”, dar și câte un reprezentant al consistoriului, reprezentanți ai societăților culturale, câte un reprezentant al institutului teologic și pedagogic, la care se adaugă reprezentanții reuniunii învățătorilor, ai meseriașilor și gărzii naționale. În 21 noiembrie Cicio-Pop, în calitate de președinte al C.N.R.C., l-a invitat pe episcop a participa la Adunarea Națională și i-a cerut să aducă la cunoștința credincioșilor însemnătatea evenimentelor și să se „citească în toate bisericile câte o rugăciune de mulțumire lui Dumnezeu care ne-a lăsat să ajungem aceste zile mari” (POPEANGĂ, MUREȘAN 1991, 368). Poziția episcopului Papp față de cele hotărâte de către C.N.R.C. a fost exprimată în scrisoarea trimisă protopopului din Alba-Iulia în 21 noiembrie 1918. Episcopul arădean arată că a „răsărit soarele dreptății și pentru neamul românesc” (POPEANGĂ, MUREȘAN 1991, 365). Anunță ca va participa la adunare în calitate de senior și „voi servi însuși o sfântă liturghie în biserica noastră de acolo cu asistența clerului mitropoliei noastre” (POPEANGĂ, MUREȘAN 1991, 366). În 26 noiembrie Consistoriul arădean a dezbătut probleme trimiterii unui delegat la Alba-Iulia. A fost propus Vasile Goldiș dar care a declarat că „nu poate primi delegarea sa, având alt mandat” (VESA, 2006, 175). S-a decis ca reprezentantul consistoriului Arad să fie Gheorghe Ciuhandu.

În 30 noiembrie 1918 la Arad se făceau ultimele pregătiri, ocazie cu care a fost convocată o conferință lărgită a C.N.R.C., unde au participat și reprezentanții gărzilor naționale. Cei adunați au cerut „unirea fără condiții” (OANEA, 2008, 147), fapt ce i-a obligat pe liderii C.N.R.C să se retragă pentru a finaliza textul Rezoluției, care a fost scris de Vasile Goldiș. Textul Rezoluției a suferit unele modificări la punctul al III-lea, au fost introduse „tezele reprezentanților social-democraților susținuți cu căldură de Vasile Goldiș (OANEA, 2008, 147). Cerințele social-democraților vizau introducerea votului universal, realizarea unei reforme „agrare radicale” și asigurarea de drepturi

pentru muncitori. După cinci ore de dezbateri proiectul a primit forma definitivă și a fost împuternicit Vasile Goldiș să îl prezinte spre a fi aprobat de Adunarea Națională.

Pregătirile Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia au fost făcute în cea mai mare parte la Arad, fapt ce dovedește că orașul de pe Mureș era cel mai important centru politic al românilor din Transilvania, locul în care activau cei mai importanți lideri politici. Rolul important al Aradului și politicianilor arădeni în realizarea Unirii a fost recunoscut și de clasa politică de la București, în frunte cu regele Ferdinand, care a decis în 5/18 decembrie 1918 decorarea cu ordinul „Marele cordon al Coroanei României” (GODEA, 2001, 221) a mai multor lideri din Transilvania. Printre aceștia se numărau episcopul Ioan I. Papp și Vasile Goldiș.

Bibliografie

- BOIA Stelean, „Biserica arădeană și Marea Unire din 1918,” în *Administrație românească arădeană*, vol. III, Arad, Editura „Vasile Goldiș” University Press, 2011.
- DEMȘEA, Dan, „Intransigență și moderație în mișcarea națională românească” în vol. *Arad monografia orașului*, Editura Nigredo, 1999.
- GAGEA Eugen, *Vasile Goldiș și Românul*, Arad, Editura „Vasile Goldiș” University Press 2008.
- GAGEA Eugen, *Vasile Goldiș studii și documente*, vol. I, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2013.
- GODEA Ioan, *Ziarul Românul din Arad (1911-1918)*, Editura de Vest, Timișoara, 2001
- OANEA Laurențiu, *Dr. Ștefan Cicio-Pop. Un titan al luptelor naționale a românilor din Transilvania și părțile românești din Ungaria 1865-1934*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2008.
- Protocolul ședinței sinodului eparhial*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1920.
- POPEANGĂ Vasile, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului*, Timișoara, Editura Facla, 1978.
- POPEANGĂ Vasile, MUREȘAN I. B., *Aradul cultural și lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri*, Arad, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române, 1991.
- ROZ Alexandru, *Aradul cetatea Marii Uniri*, Timișoara, Editura Mirton, 1993.
- ROZ Alexandru, *Consiliul Național Român Central și gărzile naționale române din Arad*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1993.
- VESA Pavel, *Episcopia Aradului istorie cultură mentalități*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2006.

